

130

de ani

CREAREA SISTEMULUI MONETAR ROMÂNESC MODERN

editura enciclopedică

1998

BCH

SISTEME MONETARE ADOPTATE PE TERITORIUL ROMÂNIEI ÎN ANTICHITATE ȘI ÎN EVUL MEDIU

La începutul lunii mai a anului 1967, Ministerul Finanțelor și Banca Națională a României au organizat o serie de manifestări menite să marcheze împlinirea unui secol de la înființarea sistemului monetar național. Astfel, în ziua de 4 mai 1967, a avut loc o adunare festivă la sediul central din București al Casei de Economii și Consemnațiuni — CEC, și la care au participat, alături de un numeros public, Aurel Vijoli, ministrul Finanțelor, Vasile Malinschi, guvernatorul Băncii Naționale a României, Mircea Popovici, președintele Casei de Economii și Consemnațiuni, cercetători din diverse instituții cu preocupări în domeniul istoriei economice. În același cadru și în aceeași zi, a fost inaugurată tot aici expoziția „Centenarul sistemului monetar național“, expoziție organizată de Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei Române și având ca temă istoria monedei în România, din Antichitate și până în zilele noastre¹. Expoziția a rămas deschisă până la data de 15 mai 1967. Concomitent, în zilele de 4–6 mai 1967, a fost organizată tot la CEC o sesiune de comunicări, în cadrul căreia am prezentat unele aspecte ale istoriei economice românești².

Evocând aceste momente din trecut, la împlinirea a treisprezece decenii de la înființarea sistemului monetar național, vom prezenta astăzi o succintă trecere în revistă a principalelor sisteme monetare cu caracter autohton, adoptate succesiv pe teritoriul României de-a lungul

Antichităţii şi în cursul Evului Mediu. Subliniem: ne preocupă aici doar sistemele monetare cu caracter autohton, chiar dacă bazele lor teoretice au fost împrumutate din afară, dar, adoptându-le, autorităţile locale au procedat la emiterea în cadrul lor a unor monede proprii, cu putere circulatorie deplin legală. Am exclus deci *de plano* sistemele monetare alogene, ale căror emisiuni au pătruns şi s-au impus uneori în circulaţia locală, ca urmare a unor conjuncturi de ordin economic sau politic, cum este cazul monedei romane sau, mai târziu, al monedei otomane.

Cel mai vechi sistem monetar adoptat în trecut pe teritoriul de azi al României este cel creat în preajma anului 480 î.Hr. de oraşul antic Istros (denumit şi Histria), ale cărui ruine se înalţă şi astăzi pe malul de vest al lacului Sinoe, în nordul Dobrogei. Întemeiat la sfârşitul secolului al VII-lea î.Hr. de corăbieri ionieni originari din Milet, oraşul Istros a ajuns foarte curând la un remarcabil grad de dezvoltare economică, datorită pescuitului intens practicat de locuitorii săi pe mare şi la gurile Dunării. Beneficiind de condiţiile deosebit de favorabile ale aşezării sale geografice, străvechea cetate ioniană din nordul Dobrogei a început încă din primele decenii ale secolului al V-lea î.Hr. să emită propriile sale monede, adoptând ca etalon argintul, iar ca unitate a primului său sistem monetar o drahmă din acelaşi metal, a cărei greutate teoretică, preluată din sistemul ponderal phocaic³, era echivalentă cu 8,40 g. Prima emisiune de drahme de argint aparţinând acestui sistem monetar a avut loc la Istros în jurul anului 480 î.Hr., datare sprijinită atât de alegerea etalonului ponderal phocaic⁴, cât şi de caracteristici extrinsece: prezenţa pătratului inclus pe revers şi stilul arhaic al tipurilor iconografice de pe aversul şi reversul acestor monede⁵. Începând de pe la mijlocul secolului al V-lea î.Hr., oraşul Istros-Histria adoptă succesiv alte etaloane ponderale pentru sistemul său monetar, reducând continuu greutatea teoretică a drahmei de argint, până la un plafon echivalent cu 4,36 g, greutatea teoretică a etalonului ponderal euboic-attic; acest etalon pare a fi fost adoptat la Istros pentru ultimele sale emisiuni de drahme, în primele decenii ale secolului al III-lea î.Hr.⁶.

Spre deosebire de Istros-Histria, oraşul Callatis (Mangalia de azi) a fost întemeiat de colonişti dorienii originari din Heraclea Pontica, pe

la sfârșitul secolului al VI-lea î.Hr., iar înflorirea sa economică s-a datorat mai ales comerțului cu cereale cultivate de populația autohtonă din imediata sa vecinătate. Drept urmare, cetatea doriană din sudul Dobrogei începe să bată propria sa monedă către mijlocul secolului al IV-lea î.Hr., adoptând, ca unitate a sistemului său monetar, dragma de argint după etalonul persic, a cărei greutate teoretică era echivalentă cu 5,64 g⁷. Est de remarcat faptul că la aceeași dată, orașul Istros-Histria emitea și el drahme de argint în sistemul ponderal persic, cu o greutate teoretică de 5,64 g⁸, creându-se astfel un adevărat paralelism monetar între cele două cetăți grecești de pe litoralul vestic al Mării Negre. Din nou, spre deosebire de Istros, Callatis nu a emis decât cel mult trei serii de drahme de argint, volumul fiecărei emisiuni fiind foarte restrâns, baterea acestor monede încetând spre sfârșitul secolului al IV-lea î.Hr.⁹.

După moartea lui Lysimah (281 î.Hr.), orașele grecești înșirate de la nord la sud pe țărmul de apus al Pontului Euxin, supuse până la acea dată regelui Thraciei, își recapătă autonomia, iar unele, beneficiare ale unei economii mai puternice, încep să emită pe cont propriu o monedă de largă circulație în întreaga epocă elenistică. Este vorba de staterul¹⁰ de aur, nominal preluat și emis în mari cantități mai întâi de Filip al II-lea, regele Macedoniei (359–336 î.Hr.)¹¹. Ca urmare a expansiunii economice și politice a regatului macedonean, Filip al II-lea a reușit foarte curând să asigure staterului său de aur un rol predominant în circulația monetară, pe o arie geografică extinsă, ceea ce a conferit acestui nominal un caracter panhellenic, dacă nu chiar paneuropean¹². Alexandru cel Mare (336–323 î.Hr.) emite în continuare staterul de aur având ca bază metrologică etalonul ponderal attic, iar cuceririle sale în Asia și în Africa extind tot mai mult aria de emiterie și de circulație a acestui nominal; spre deosebire de Filip al II-lea, el adoptă etalonul ponderal attic și pentru baterea principalului său nominal de argint, tetradrahma, o monedă care, de asemenea, s-a bucurat de o largă circulație. După moartea marelui rege, vastul său imperiu se desface în mai multe regate, ai căror stăpânitori, între care și Lysimah, regele Thraciei (323–281 î.Hr.), vor emite în continuare stateri de aur și tetradrahme de argint după etalonul ponderal attic.

În acest context istoric și economic, orașul Istros profită de recăpătarea autonomiei sale după dispariția lui Lysimah și emite de îndată stateri de aur în sistemul ponderal attic, reproducând tipurile și legendele nominalului creat de fostul rege al Thraciei, dar adăugându-le inițialele propriului său nume: I. și monograma numelui magistratului local însărcinat cu baterea acestor monede¹³. O emisiune similară de stateri de aur, în același sistem ponderal, cu aceleași tipuri și legende, dar cu inițialele TO, va avea loc la Tomis, după mai bine de un secol¹⁴.

Pe la mijlocul secolului al III-lea î.Hr., Istros și Callatis emit concomitent stateri de aur în sistemul ponderal attic, adoptând însă tipurile de avers și de revers ale staterilor emiși inițial de Alexandru cel Mare¹⁵. Nu era prima oară când cele două orașe pontice își aliniau sistemele lor monetare, adoptând același etalon ponderal pentru nominalul de bază al sistemelor respective și procedând în consecință la emisiuni monetare. Am arătat mai sus că o asemenea aliniere în plan monetar a mai fost înregistrată anterior încă de două ori: către anul 350 î.Hr., când Istros și Callatis emit fiecare drahme de argint după etalonul ponderal persic de 5,64 g și în jurul anului 300 î.Hr., dată la care ambele orașe adoptă etalonul persic redus (5,04 g) pentru a emite unitatea sistemului lor monetar, drahma de argint. Este neîndoielnic că în toate aceste cazuri, avem de-a face cu măsuri similare, luate în cadrul unei politici monetare comune și determinate de convergența relațiilor comerciale externe ale celor două orașe pontice. În acest context, urmează a fi amintit un alt fapt istoric de pe la mijlocul secolului al III-lea î.Hr.: sprijinul acordat de Istros callatienilor, în încercarea acestora de a-și instaura stăpânirea asupra orașului Tomis (azi Constanța), încercare zădărnicită de intervenția unei puternice flote, trimise împotriva lor de către Byzantion¹⁶.

Să mai notăm că în această perioadă, în vreme ce la Istros se cunoaște o singură emisiune de asemenea stateri de aur, la Callatis s-au înregistrat până azi cel puțin două sau trei emisiuni succesive, după cum rezultă din studiul componenței tezaurelor de la Anadol¹⁷ și Dăeni¹⁸.

Cea de-a treia fază a emiterii unui stater de aur de către orașele grecești așezate pe țărmul românesc al Mării Negre se deschide pe la anul 125 î.Hr.¹⁹ și se încheie la mijlocul secolului următor, mai exact la anul 55 î.Hr., când Burebista, regele geto-dacilor, își extinde

dominația asupra acestor orașe. În tot acest răstimp, atât Istros și Callatis, cât mai ales Tomis emit paralel stateri de aur după etalonul ponderal attic, reproducând fiecare, în mod consecvent, prototipul unui lysimah de aur creat de Byzantion în anii 195–190 î.Hr.²⁰. Cele mai numeroase emisiuni de astfel de stateri aparțin orașului Tomis, iar cea mai slabă activitate în această direcție se înregistrează la Istros.

Mai trebuie să observăm că, adoptând etalonul ponderal attic și tipurile staterilor de aur originali, emiși de Alexandru cel Mare sau Lysimah, cele trei orașe pontice au redus continuu greutatea reală a propriului lor nominal, în raport cu etalonul citat și anume, de la 8,50–8,45 (stateri emiși în faza I și a II-a) până la 8,40–8,20 (stateri din faza a III-a²¹, față de 8,72 g, greutatea teoretică a unui stater în sistemul ponderal attic²²).

La rândul lor, geto-dacii, care constituiau vechea populație autohtonă de pe actualul teritoriul al României, au cunoscut încă de timpuriu rostul monedei, ca mijloc general de schimb economic. Un rol de seamă, în declanșarea acestui proces, i-a revenit cu certitudine orașului Istros, ale cărui monede s-au răspândit încă de la începutul secolului al IV-lea î.Hr. nu numai în mediul geților din nordul Dobrogei²³, ci și în rândurile celor din stânga Dunării, după cum ne arată o serie de descoperiri monetare din această zonă²⁴. Iar de la mijlocul secolului al IV-lea î.Hr., geto-dacii încep să cunoască și monedele de mare circulație, emise de Filip al II-lea și apoi de Alexandru cel Mare, precum și numeroasele emisiuni postume, reproducând tipurile și legendele monedelor celor doi regi ai Macedoniei²⁵.

După ce au parcurs această etapă de pregătire economică adecvată, geto-dacii încep să bată propriile lor monede. Organizarea tribală în care se găsea societatea autohtonă a imprimat de la bun început acestor monede o notă strict locală, emiterea lor depinzând de inițiativele manifestate din când în când de către conducătorii unor anumite triburi, iar circulația monedelor respective nedepășind, de regulă, aria locuită de tribul emitent. Când aceste inițiative s-au materializat prin emiterea de monede proprii, diversele autorități tribale ale geto-dacilor au adoptat în acest scop modele greco-macedonene ce le erau bine cunoscute de multă vreme, atât ca etalon monetar și ponderal, cât și ca tipuri iconografice, dar pe care le-au adaptat în mod sensibil, potrivit

mentalității și nevoilor proprii. Și cum, la acea dată, nominalul care domina circulația monetară de la sud de Balcani și până în nordul Dunării era tetradrahma de argint, emisă postum cu numele și tipurile iconografice ale regelui macedonean Filip al II-lea, era firesc ca autoritățile tribale din Dacia să adopte acest model pentru emiterea primelor lor monede proprii. Începuturile acestei activități monetare autohtone în Dacia datează cu siguranță nu mai de vreme de anul 280 î.Hr., foarte probabil din perioada 275–250 î.Hr., când diverse triburi locale emit tetradrahme de argint în greutate de 12–14 g, prin urmare potrivit etalonului ponderal thraco-macedonean al tetradrahmei lui Filip al II-lea, având ca echivalență o greutate de 14,50 g²⁶. Acest etalon ponderal a fost menținut în Dacia și în cazul emisiunilor ulterioare de tetradrahme locale, în tot cursul secolului al III-lea î.Hr. și în primele două-trei decenii ale celui următor²⁷.

Spre deosebire de emisiunile monetare geto-dacice datând din această perioadă și care aveau ca obiect un nominal unic, tetradrahma de argint după etalonul ponderal thraco-macedonean, către sfârșitul secolului al II-lea î.Hr. apar în spațiul dintre Carpați și Dunăre câteva tezaure monetare care atestă folosirea de către triburile getice locale a unui sistem monetar propriu, bazat pe argint și având în componența sa trei valori nominale: primul nominal, în greutate de c. 3,50 – 4 g; al doilea nominal, cântărind 7–8 g; în sfârșit, al treilea nominal, cu o greutate variind între 14–16 g, ceea ce ar corespunde cu cele trei trepte ale etalonului ponderal attic, dar cu valori mai reduse, în raport cu originalul grec. Cele trei specii monetare notate aici, de tipuri diverse, imitând modele greco-macedonene, au fost emise de autorități tribale din spațiul getic cuprins între Dunăre și Carpații Meridionali, spațiu în care au circulat concomitent, în jurul anului 100 î.Hr.; ele alcătuiesc un sistem monetar de creație locală și reprezintă etapa finală a monetăriei geto-dacice având la bază argintul, ca etalon de valoare și modele greco-macedonene, ca izvor de inspirație sub aspect metrologic și iconografic²⁸. După urcarea pe tron a regelui Burebista (c. 82–44 î.Hr.), care reușește să unească sub sceptrul său toate triburile și uniunile tribale ale geto-dacilor, noua autoritate din Dacia va adopta ca monedă curentă unică denarul roman republican de argint, care va servi ca model pentru unele imitații sau chiar copii, în cadrul unor emisiuni locale²⁹.

Ultima manifestare a unei activități monetare autohtone va avea loc în Dacia spre sfârșitul secolului I î.Hr., când un urmaș al lui Burebista, regele dac menționat de autori latini contemporani sub numele de Cotiso sau Cosonius emite monede de aur, purtând legenda greacă ΚΟΣΩΝ și tipuri inspirate din iconografia unor denari romani republicani emiși în prima jumătate a aceluiași secol. Este vorba de bine cunoscuții *kosoni* de aur, asupra cărora și-au îndreptat atenția numeroși autori, începând cu celebrul umanist Erasmus din Rotterdam³⁰. Greutatea acestor monede gravitează în jurul valorii de 8,42 g; prin urmare, avem de-a face cu un nominal grec, staterul de aur bazat pe etalonul ponderal attic, ușor redus, încă în uz, până la mijlocul secolului I î.Hr., în orașele pontice din Dobrogea³¹. Staterii regelui dac Coson au reprezentat de altfel ultima emisiune monetară a autorității statale create de Burebista. Faptul că aceste monede s-a găsit cu precădere în componența unor mari tezaure, descoperite mai ales la Sarmisegetuza Regia³², capitala regilor daci, ne determină să credem că ele au fost emise în scop pur militar, pentru a servi la plata unor trupe, ce urmau a-l sprijini pe regele Coson, în perspectiva imediată a unui război cu Roma, conflict care însă nu a mai avut loc.

Un salt mare în timp ne va duce acum în plin Ev Mediu, când Țările Române, după constituirea lor ca state de sine stătătoare, vor adopta primele lor sisteme monetare și vor face astfel uz de dreptul regalian de a bate monedă proprie. Cea dintâi, Țara Românească își cerește independența în 1330, când, în urma biruinței obținute în bătălia de la Posada, zădărnicește încercările regatului Ungariei de a-și extinde stăpânirea la sud de Carpați și se constituie ca stat pe deplin suveran sub domnia voievodului Basarab I (1310–1352). Vor urma câțiva ani buni, răstimp în care primul stat românesc își va statornici și consolida instituțiile sale fundamentale, administrative, militare și religioase. Abia în anul 1365, voievodul Țării Românești Vladislav I — Vlaicu Vodă (1364–1377), profitând de o anumită conjunctură economică și politică externă³³, instituie un sistem monetar propriu, având ca etalon de valoare argintul, iar ca bază metrologică o marcă, a cărei echivalență a fost stabilită, în urma unor cercetări mai recente, la valoarea de 210 g (*marca valachica*). Unitatea acestui sistem monetar era un nominal de argint, denumit *ducat*³⁴, în greutate de 1,05 g, alături

de care se mai băteau alte două specii, tot de argint și anume: un dinar, în greutate de 0,70 g și un ban³⁵, în greutate de 0,35 g. Între aceste valori nominale, exista următorul raport:

$$1 \text{ ducat} = 1/2 \text{ dinari} = 3 \text{ bani}$$

$$1 \text{ dinar} = 2 \text{ bani}$$

de unde rezultă că dintr-o marcă de argint, în greutate de 210 g și de un titlu al metalului prețios la început foarte ridicat³⁶, monetăria Țării Românești bătea inițial un număr de 200 ducați a 1,05 g sau 300 dinari a 0,70 g sau, în fine, 600 bani a 0,35 g³⁷. Acest sistem monetar se va menține în vigoare în Țara Românească până în anul 1383, când, sub domnia voievodului Dan I (1383–1386) va cuprinde numai două valori nominale de argint și anume: ducatul, cu greutatea redusă la 0,50 g și banul, cântărind 0,21 g; relația dintre aceste două nominaluri era probabil de: 1 ducat = 2 bani³⁸. Păstrând mai departe aceste două trepte de valori nominale, sistemul monetar al Țării Românești a cunoscut ulterior unele modificări și întreruperi, până în anii 1477–1481, când voievodul Basarab al IV-lea cel tânăr — Țepeluș va emite ultimii ducați aparținând sistemului monetar tradițional al primului stat medieval românesc³⁹.

Moldova s-a constituit ca stat independent în sec. al XIV-lea, sub domnia voievodului Bogdan I (1359–1365), dar a avut nevoie de numai doisprezece ani de pregătire pentru a trece la crearea unui sistem monetar și la emiterea unei monede proprii. Inițiativa i-a aparținut lui Petru I (1375–1391), care, în anul 1377, adoptă și el argintul ca etalon de valoare și instituie un sistem propriu; în cadrul căruia emite două nominaluri de argint: grosul, în greutate de 0,96 g și jumătatea de gros, nominal divizionar cunoscut astăzi în foarte puține exemplare și a cărui greutate nu putea depăși plafonul de 0,48 g. Potrivit rezultatelor unor cercetări mai noi, baza metrologică a sistemului monetar creat de Petru I era o marcă în greutate de 192 g (*marca moldaviensis*), mai ușoară deci, în raport cu unitatea ponderală similară a Țării Românești, care, după cum am văzut, avea echivalența de 210 g⁴⁰.

Începând cu domnia voievodului Alexandru cel Bun (1400–1432), sistemul monetar al Moldovei va face obiectul mai multor reforme, adesea însemnate, dar, în linii mari, a rămas în uz până la moartea domnitorului Ștefăniță (1517–1527), care emite pentru ultima

oară groși și jumătăți de groși moldovenești, în cadrul acestui sistem⁴¹. După această dată, Moldova va emite monede proprii numai sporadic, adoptând diverse sisteme monetare străine⁴².

La rândul ei, Transilvania, desprinsă din regatul Ungariei după bătălia de la Mohács (1526), se constituie ca principat autonom sub suzeranitatea Imperiului Otoman în 1541 și începe să emită monede proprii în timpul domniei principelui Ioan al II-lea Sigismund Zápolya (1540–1571): în 1551, dinari de argint, în greutate de 0,40 g, iar începând din 1556 un larg evantai de valori nominale și anume, ca monede de argint, oboli (0,30 g; un dinar era egal cu doi oboli), dinari (0,40 g), piese de 1/2 gulden (7 g), de un gulden (14,25 g; un gulden = 1/2 taler) și de un taler (28,50 g), iar ca monede de aur, piese de un ducat (3,50 g), cu submultipli de 1/4 (0,87 g) și 1/2 ducat (1,75 g), precum și cu multipli de 2 (7 g), 5 (17,50 g) și 10 ducați (35 g)⁴³. Astfel, principatul Transilvaniei adopta la mijlocul secolului al XVI-lea regimul bi-metalist (bazat pe dublu etalon, aur și argint) și instituie, pentru nevoile schimburilor sale economice, un sistem monetar organizat după un model central-european. Principalii piloni ai acestui sistem erau ducatul de aur și dinarul de argint, raportul dintre cele două nominaluri fiind, la această dată, de 1:100, în vreme ce un taler era echivalent cu 60 dinari. Cu numeroase modificări, caracterizate mai ales prin apariția temporară a unor noi valori nominale și prin dispariția pe parcurs a altora, acest sistem s-a menținut în funcție până în anul 1690, când principatul Transilvaniei a fost anexat de Imperiul Romano-German. Din 1690 și până la 1780, împărații Casei de Habsburg au emis succesiv monede de aur, de argint și de bronz, în calitate de principii ai Transilvaniei; aceste monede, destinate să circule mai ales în interiorul principatului, erau emise în monetării locale, dar se încadrau, bineînțeles, în sistemul monetar austriac. După 1780, emisiunile monetare habsburgice ale principatului Transilvaniei încetează cu totul⁴⁴; după 1780, autoritățile austriece au continuat să bată monede în Transilvania, la Alba Iulia, dar aceste emisiuni aveau un caracter general și de altfel au încetat în 1867 anul instaurării monarhiei dualiste⁴⁵.

Nouă sisteme monetare din trecut — trei adoptate de vechile orașe grecești de pe litoralul românesc al Mării Negre, trei create de getodaci și alte trei instituite succesiv de cele trei Țări Române în secolele

XIV–XVI — au fost selectate pentru a fi prezentate aici, în mod foarte succint; ele jalonează tot atâtea etape parcurse de economia monetară ce s-a dezvoltat pe teritoriul țării noastre, într-un răstimp de peste două milenii și totodată, se constituie într-o adevărată prefață la cea de-a 130-a aniversare a sistemului monetar național al României, eveniment pe care îl sărbătorim astăzi.

OCTAVIAN ILIESCU
MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

NOTE

1 Despre aceste manifestări, v. cronică din ziarul „Scânteia“, 36, 1967, nr. 7 331, vineri, 5 mai, p. 5.

2 Octavian Iliescu, *Economia monetară a Țărilor Române în secolele XIV–XVI — Probleme fundamentale*, comunicare prezentată la sesiunea Centenarul sistemului monetar național la 6 mai 1967 (nepublicată).

3 Bibliografia fundamentală privitoare la metrologia ponderală a Antichității la Octavian Iliescu, *Le système monétaire et pondéral à Histria, Callatis et Tomis aux Ve–IIe siècles av. notre ère*, în *Actes du 8ème Congrès International de Numismatique New York — Washington, Septembre 1973*, Paris — Bâle, 1976, p. 87, notele 14–17 și *passim*.

4 *Ibidem*, p. 89. Un pond arhaic de o mină (100 drahme), confecționat din serpentină și cântărind aproximativ 840 g — deci o mină după etalonul ponderal phocaic — a fost descoperită în 1959 la Histria, într-un nivel arheologic datat din anii 540–530 î. Hr.; Suzana Dimitriu, Octavian Iliescu și Silviu Comănescu, *Pond arhaic descoperit la Histria*, în BSNR, 67–69, 1973–1975, pp. 213–225. Despre persistența folosirii etalonului ponderal phocaic în cetățile grecești de pe litoralul occidental al Mării Negre, v. Octavian Iliescu, *Contribuții la studiul metrologiei ponderale a orașului Callatis*, în SCIV, 18, 1967, pp. 687–691.

5 Octavian Iliescu, *Le système monétaire et pondéral...*, *cit. supra*, p. 89 și pl. 6, 1; idem, *Cel mai vechi sistem monetar adoptat pe teritoriul de azi al României*, în „Viața economică“, 5, 1967, nr. 4 (180), vineri, 27 ianuarie, p. 11.

6 Octavian Iliescu, *Le système monétaire et pondéral...*, pp. 89–92.

7 *Ibidem*, p. 94.

8 *Ibidem*, p. 92.

9 *Ibidem*, pp. 94–95.

Revăzând cele scrise în urmă cu aproape un sfert de secol, am ajuns la concluzia că orașul Callatis a adoptat, pentru emisiunile sale de drahme de argint, numai două etaloane ponderale: etalonul persic, a cărui dramă avea greutatea teoretică echivalentă cu 5,64 gr:

acestui sistem îi aparțin primele două emisiuni de drahme callatiene; etalonul persic redus, cu o drahmă având greutatea teoretică echivalentă cu 5,04 g, sistem în care se încadrează a treia și ultima emisiune de drahme la Callatis. În acest caz, ultima emisiune de drahme ale orașului Callatis nu a putut depăși sfârșitul secolului al IV-lea î.Hr., fiind prin urmare contemporană cu emisiunea paralelă a orașului Istros-Histria, cu aceeași bază metrologică (Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 92).

10 În sistemul ponderal grec, un stater avea o greutate egală cu aceea a două drahme, iar drahma era a suta parte dintr-o mină.

11 Despre etalonul ponderal și principalele emisiuni monetare ale lui Filip al II-lea, v. Georges Le Rider, *Le monnayage d'argent et d'or de Philippe II frappé en Macédoine de 359 à 294*, Paris, 1977, 484 p. și 95 pl.

12 Cf. Constantin Moisil, *Cu privire la activitatea monetară a lui Filip II, regele Macedoniei*, în CNA, 16, 1942, pp. 47–48.

13 Stater descris de Ludwig Müller, *Die Münzen des thrakischen Königs Lysimachus*, Copenhaga, 1858, nr. 283; pentru cronologie, Octavian Iliescu, *Emisiunile monetare de aur ale orașelor noastre pontice*, comunicare prezentată în ședința Societății Numismatice Române din 15 decembrie 1968 (inedită).

14 Octavian Iliescu, *Les débuts du monnayage en or à Tomis*, în NAC, 14, 1985, pp. 149–158.

15 Un stater de aur de tip Alexandru cel Mare, emis la Istros, cu aceeași monogramă OE ca și emisiunea precedentă, de tip Lysimah, în colecția Cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei Române, inv. A 975, 8,33 g; staterii de tip Alexandru cel Mare, emiși la Callatis, prezintă monogramele AP, A deasupra unui H culcat, HP (în două variante) și NK descrierea acestor stateri callatieni la Octavian Iliescu, *Tezaurul de stateri de aur de la Dăeni*, în CrestCol, 8, 1963, pp. 327–328, nr. 299–309.

16 Dionisie M. Pippidi, în *Istoria României*, I, București, 1960, p. 187.

17 IGCH 866; v. mai ales Henry Seyrig, *Date et circonstances du trésor d'Anadol*, în RN, 11, 1969, pp. 40–45.

18 IGCH 865; un mic lot din acest tezaur a fost publicat de Octavian Iliescu, *Tezaurul de stateri de aur de la Dăeni*, *loc. cit.*, pp. 326–329; datarea propusă (p. 329), foarte înaltă, a fost corectată ulterior în comunicarea noastră din 1968 (v. nota 13).

19 Datare propusă recent pentru un stater de aur de tip Lysimah, emis la Tomis, ce pare a fi cap de serie al emisiunilor de acest tip; Octavian Iliescu, *În legătură cu un stater emis la Tomis*, în *Al XIV-lea Simpozion Național de Numismatică Tulcea — 16–18 mai 1997*. Rezumatele comunicărilor, pp. 3–4.

20 Datare stabilită de Henry Seyrig, *Monnaies hellénistiques de Byzance et de Calcédoine*, în *Essays in Greek Coinage Presented to Stanley Robinson...*, Oxford, 1968, pp. 199–200, nr. 11.

21 Despre scăderea continuă a greutății staterilor de aur, emiși de orașele vest-pontice, v. Gheorghe Poenaru Bordea, *Les statères ouest-pontiques de type Alexandre le Grand et Lysimaque*, în RBN, 125, 1979, pp. 37–51. Cu privire la ultima fază a emisiunilor de stateri de aur vest-pontici, v. și: Octavian Iliescu, *Note de numismatică greacă antică*, în CN, 2, 1979, pp. 6–7; François de Callatay, *Les derniers statères*

posthumes de Lysimaque émis à Istros, Tomis et Callatis, Dobrich, 4–8 octobre 1993, 10 p. și 2 pl. (comunicare inedită).

22 Asupra diverselor valori, propuse în trecut pentru echivalența în grame a etalonului ponderal attic, v. Octavian Iliescu, *Le système monétaire et pondéral... cit. supra*, p. 92, nota 59.

23 Despre geții din Dobrogea, v. mai ales Dumitru Berciu, în Dionisie M. Pippidi, Dumitru Berciu, *Din istoria Dobrogei*, vol. I, București, 1965.

24 V. în această privință Bucur Mitrea, *Descoperiri monetare și legăturile orașului Histria cu populația locală în secolele IV–III î.e.n.*, în StCl, 7, 1965, pp. 143–167 și o hartă.

25 Problema stabilirii datei exacte la care geto-dacii au cunoscut tetradrahmele emise în numele lui Filip al II-lea, originale sau postume, rămâne încă deschisă. Cf. Constantin Preda, *Triburile geto-dacice și circulația monedelor lui Filip al II-lea la nordul Dunării*, în SCIV, 7, 1956, pp. 267–288; Bucur Mitrea, *Problema monedelor postume de tip Filip al II-lea descoperite în Dacia*. în SCIV, 22, 1971, pp. 165–177.

26 Despre acest etalon, v. Georges Le Rider, *op. cit.*, pp. 354–355.

27 Cf. Octavian Iliescu, *Precizări cu privire la rezultatele unor cercetări de numismatică geto-dacică*, în SCIVA, 38, 1987, pp. 265–275.

28 Octavian Iliescu, *Sisteme naționale în economia monetară a geto-dacilor*, în BSNR, 38–41, 1944–1947, pp. 29–34; idem, *Stadiul economiei monetare a societății geto-dacice în a doua jumătate a sec. al II-lea î.e.n.*, în CN, 5, 1983, pp. 7–24.

29 Cu privire la imitarea și copierea denarului roman republican în Dacia, v. mai ales Marin Chițescu, *Numismatic Aspects of the History of the Dacian State. The Roman Republican Coinage in Dacia and Geto-Dacian Coins of Roman Type*, Oxford, 1981.

30 Citat de Iudita Winkler, *Considerații despre moneda koson*, în SCIV, 23, 1972, p. 173, nota 1.

31 Octavian Iliescu, *Sur les monnaies d'or à la légende ΚΟΣΩΝ*, în NAC, 19, 1990, pp. 203–208.

32 Lista acestor descoperiri la Iudita Winkler, *op. cit.*, pp. 188–194 și Constantin Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973, pp. 354–355, la care este de adăugat tezaurul descoperit recent și comunicat de Carmen Maria Petolescu, *Les émissions en or avec la légende „ΚΟΣΩΝ“*, în acest volum, *infra* pp.

33 Octavian Iliescu, *1365–1965: Șase veacuri de la emiterea celor dintâi monede românești*, în BSNR, 42–66, 1948–1972, pp. 83–89.

34 Idem, în Costin C. Kirieșcu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, I, București, 1964, pp. 83–84 și Anexa II, p. 364; ediția a II-a, București, 1997, pp. 69–71 și 356.

35 Constantin Moisil, *Contribuțiuni la originea cuvântului „ban“*, în BSNR, 15, 1920, pp. 27–34; v. și nota precedentă.

36 Cf. Constanța Știrbu și Paraschiva Stancu, *Observații asupra emisiunilor monetare ale Țării Românești (1365–1418) pe baza analizelor prin metode nucleare*, în CN, 4, 1982, p. 84.

37 Octavian Iliescu, *Ducați necunoscuți emiși de voievozi ai Țării Românești în secolul al XV-lea*, în BSNR, 77–79, 1983–1985, tabloul de la p. 279.

38 *Ibidem*.

39 *Ibidem*.

40 Octavian Iliescu, în Costin C. Kirişescu, *op. cit.*, I, Bucureşti, 1964, pp. 84–85 și Anexa II, p. 365; ediția a II-a, Bucureşti, 1997, pp. 75–77 și Anexa II, p. 357.

41 *Ibidem*, pp. 90–92 și Anexa III B, pp. 369–371 respectiv pp. 84–87 și Anexa III C, pp. 362–363.

42 *Ibidem*, pp. 97–99 și Anexa III B, pp. 371–372, respectiv pp. 96–99 și anexa III C, pp. 363–364.

43 *Ibidem*, Anexa III C, pp. 372–396, respectiv Anexa III D, pp. 364–388.

44 *Ibidem*,

45 Descrierea monedelor austriece, emise în Transilvania și în Banat după 1780, George Buzdugan, Octavian Luchian și Constantin C. Oprescu, *Monede și bancnote românești*, Bucureşti, 1977, pp. 241–249

Abrevieri

BSNR	<i>Buletinul Societății Numismatice Române</i>
CN	<i>Cercetări Numismatice</i>
CNA	<i>Cronica Numismatică și Arheologică</i>
CrestCol	<i>Caiet selectiv de informare asupra creșterii colecțiilor Bibliotecii Academiei R.P.R.</i>
IGCH	<i>An Inventory of Greek Coin Hoards</i> , editat de Margaret Thompson Otto Morkholm și Collin M. Kraay, New York, 1973
NAC	<i>Quaderni Ticinesi di Numismatica e Antichità Classiche</i>
RBN	<i>Revue Belge de Numismatique</i>
RN	<i>Revue Numismatique</i>
SCIV(A)	<i>Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie)</i>
SCN	<i>Studii și Cercetări de Numismatică</i>
StCl	<i>Studii Clasice</i>